

Περίληψη - Summary

Κοφινάκης Ανδρέας: «Αιρετικός λόγος και ριζοσπαστικός φραγκισκανισμός: χιλιαστικές και συνοδικές μορφές αντίστασης στην παπική εξουσία»

Η διδακτορική διατριβή με θέμα «Αιρετικός λόγος και ριζοσπαστικός φραγκισκανισμός: χιλιαστικές και συνοδικές μορφές αντίστασης στην παπική εξουσία» επιχειρεί μια ερμηνευτική προσέγγιση στην ιστορία της μικρής αιρετικής ομάδας των νοτιογάλλων λαϊκών Μπεγκίνων, με επικέντρωση στις έννοιες της ανυπακοής και της αντίστασης στην παπική εξουσία. Μέσα από τη μελέτη των θεμελιωδών αρχειακών πηγών για την ιστορία της αίρεσης, δηλαδή των τόμων χειρογράφων 27 και 28 της συλλογής *Doat* της *Bibliothèque Nationale de France* και του *Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae* του Δομινικανού ιεροεξεταστή Βερνάρδου Γκυ, καθώς και άλλων πρωτογενών πηγών, αλλά και με την αξιοποίηση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας, αναδεικνύονται οι στάσεις και οι συμπεριφορές των λαϊκών αιρετικών σε συνάρτηση με την ανατρεπτική θεολογία των απείθαρχων Πνευματικών Φραγκισκανών μοναχών της Ναρμπόν και δευτερευόντως της Μπεζιέ και της Καρκασσόν. Ιδιαίτερα, θίγεται ο ρόλος του έργου και της διδασκαλίας του Πνευματικού θεολόγου Πέτρου Ιωάννη Όλιβι ως βασικής επιρροής στην ιδεολογική διαμόρφωση της αιρετικής σκέψης, έτσι, όμως, όπως διαμορφώθηκε μετά τον θάνατό του και τη χρήση της ως εργαλείο προπαγάνδας από τους εξεγερθέντες μοναχούς του γαλλικού νότου στις αρχές του 14^{ου} αι. και σε συνάρτηση με την εσωτερική φραγκισκανική διαμάχη για την ορθή ερμηνεία της *Regula Bullata* και την ακριβή φύση της φραγκισκανικής πενίας. Ακολουθούμε τη βασική μεθοδολογική πρόταση της κοινωνικής ιστορίας σχετικά με την ιστορική μελέτη των αιρετικών φαινομένων στην υστερομεσαιωνική Δύση ως φαινομένων, που αν και αρχικά εκπορεύονται από τη θρησκευτική διαφωνία και τη δογματική απόκλιση, ωστόσο, πολύ σύντομα εκδηλώνονται στο πεδίο της κοινωνικής πρακτικής. Επομένως, αναδεικνύουμε την αίρεση σε προνομιακό πεδίο μελέτης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς του υστερομεσαιωνικού υποκειμένου, αλλά και του υπό διαμόρφωση διωκτικού χαρακτήρα των δυτικών κοινωνιών, με επικέντρωση στην έννοια της αιρετικής αντίστασης απέναντι στην εξουσία του πάπα. Επιχειρούμε, δε, μέσα από την εμβριθή μελέτη των αιρετικών καταθέσεων ενώπιον των ιεροεξεταστικών δικαστηρίων του Λανγκντόκ να θεμελιώσουμε την αιρετική ανυπακοή σε δύο διακριτές διανοητικές παραδόσεις: μια χιλιαστική και μια συνοδική. Όσον αφορά την πρώτη, σχετίζεται με τα εσχατολογικά ιδεολογήματα που κυοφορούνταν εντός του Φραγκισκανικού Τάγματος, ήδη από τα μέσα του 13^{ου} αι.,

προερχόμενα από τη διδασκαλία και το έργο του Καλαβρέζου αβά Ιωακείμ της Φιόρε του 12^{ου} αι.. Ιδεολογήματα και αντιλήψεις που δεν περιορίστηκαν στο Πνευματικό τμήμα του Τάγματος, αλλά επηρέασαν και τη σκέψη καθόλα ορθόδοξων εκφραστών του φραγκισκανισμού, όπως ο Μποναβεντούρα. Παρόμοια, ο ιωακειμίτικος εσχατολογικός χιλιασμός επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη σκέψη του Πέτρου Ιωάννη Όλιβι, του οποίου το όψιμο έργο *Lectura super Apocalypsim*, και συγκεκριμένα μια δημώδης επιτομή του με σημαντικές προσθήκες που υπήρξαν αποτέλεσμα της προπαγάνδας των Πνευματικών μοναχών, αποτέλεσε τη βασική πηγή γνώσης της αιρετικής εσχατολογίας, λειτουργώντας ως νομιμοποιητικό εργαλείο των πράξεων αντίστασης των εξεγερθέντων Πνευματικών μοναχών και των Μπεγκίνων λαϊκών, παράλληλα με μια ριζοσπαστική αντίληψη του ιστορικού χρόνου που συλλάμβανε την ανθρώπινη ιστορία ως πρόοδο μέσα από τη σταδιακή εξάπλωση του Αγίου Πνεύματος πάνω στη γη που οδηγούσε στη νομοτελειακή επίγεια τελείωση της ανθρώπινης κατάστασης· μια φιλοσοφία της ιστορίας που ενθάρρυνε περαιτέρω την αιρετική βούληση, οραματιζόμενη μια πρωτότυπη αιρετική εξισωτική ουτοπία ανακαίνισης του κόσμου και κατάργησης των κατεστημένων σχέσεων κυριαρχίας και υποταγής, αναδεικνύοντας έτσι τις κοινωνικοπολιτικές συνεπαγωγές και προεκτάσεις του αιρετικού λόγου. Προεκτάσεις που γίνονται ακόμα πιο σαφείς στη δεύτερη διαδρομή θεμελίωσης της αιρετικής αντίστασης, τη συνοδική. Αφορά την αξιοποίηση από πλευράς των Πνευματικών μοναχών και των Μπεγκίνων λαϊκών μιας παράδοσης εκκλησιολογικών θεωριών, που ξεκινούν από τους νομομαθείς του Κανονικού δικαίου του 12^{ου} αι. και οι οποίες μελετούν τα όρια και τις δικαιοδοσίες της παπικής εξουσίας, ορμώμενες τις περισσότερες φορές από την ειλικρινή ανησυχία των εκκλησιαστικών κύκλων για πιθανή αιρετική απόκλιση του πάπα. Οι σκόρπιες εκκλησιολογικές θεωρίες αναζήτησης μιας ανώτερης αλάνθραστης πηγής πίστης μέσα στην Εκκλησία και επακολούθως της ορθής μορφής διακυβέρνησής της θεμελιώθηκαν στη σωματειακή θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου που αξιοποιήθηκε από το Κανονικό δίκαιο για τη σύλληψη της Εκκλησίας ως *σώματος (corpus)*, δηλαδή ως μιας ένωσης μερών με συγκεκριμένες δικαιοδοσίες και ευθύνες, συνδυαστικά με μια πρωτόλεια αρχή της συναίνεσης στα βαρύνοντα ζητήματα που αφορούσαν το *generalem statum ecclesiae* και τα άρθρα της πίστης. Ο εντοπισμός εντός των αιρετικών καταθέσεων παρόμοιων εκκλησιολογικών θέσεων, που προτείνουν μια εναλλακτική μορφή διακυβέρνησης της Εκκλησίας με ηγετικό τον ρόλο της Οικουμενικής Συνόδου ή του κολεγίου των καρδινάλιων, διαφοροποιεί σημαντικά την ίδια τη φύση της αιρετικής ομάδας, καθιστώντας την φορέα -αλλά και συνδεδετικό κρίκο- μιας ορθόδοξης Καθολικής παράδοσης αμφισβήτησης της παπικής

εξουσίας που ξεκινάει από τον 12^ο αι., αξιοποιείται από στοχαστές όπως ο Γουλιέλμος του Όκαμ και ο Μαρσίλιος της Πάδοβας τον 14^ο αι. και φτάνει στο αποκορύφωμά της την περίοδο του Μεγάλου Σχίσματος της Καθολικής Εκκλησίας με τη σκέψη στοχαστών, όπως ο Ζαν Ζερσόν και ο Πιερ Ντ' Αιγύ και οι οποίοι με τη σειρά τους επηρέασαν σημαντικά τους διανοητές της Μεταρρύθμισης, όχι μόνο στην εκκλησιαστική διακυβέρνηση αλλά και στην πολιτική θεωρία. Το τελευταίο σημείο φιλοδοξεί να αποτελέσει την πρωτότυπη συμβολή της διδακτορικής μας διατριβής.

Kofinakis Andreas: «Heretical discourse and radical Franciscanism: chiliastic and conciliarist forms of resistance to papal authority»

The doctoral dissertation entitled «Heretical discourse and radical Franciscanism: chiliastic and conciliarist forms of resistance to papal authority» attempts to interpret the history of the small secular heresy of Béguins in the southern France, focusing on the concepts of disobedience and resistance to papal power. Through the study of the basic archival sources on the heresy's history, volumes 27 and 28 of the Collection Doat of the BnF and the Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae by the Dominican inquisitor Bernard Gui, as well as other primary sources, and also through the exploitation of the relevant international historiography, we aim to highlight the attitudes and behaviors of the secular heretics in connection with the subversive theology of the recalcitrant Spiritual Franciscans of Narbonne and secondarily of Beziers and Carcassonne. The importance of the work and teaching of the Spiritual theologian Peter John Olivi is particularly stressed as a basic influence on the ideological formation of the heretical thought, but as it was formed after his death on account of its use as a tool of propaganda by the rebellious friars in the south of France in the early 14th century and in connection with the internal franciscan conflict concerning the correct interpretation of Regula Bullata and the exact nature of franciscan poverty. We follow the basic methodological proposition of social history on the study of western heresies in the high middle ages as phenomena, which although originate from religious dissent and doctrinal deviation, they, however, and very soon, are transferred in the field of social practice. Therefore, we show off heresy as a privileged field for the study of the high-medieval subject's deviance, but also of the persecuting nature of western societies, focusing on the notion of heretical resistance to the power of the Pope. We are also attempting through the thorough study of heretical testimonies before the Languedocian inquisitors to ground the heretical disobedience on two distinct

intellectual traditions: chiliastic and conciliarist. The first one is related to the eschatological ideals that resided in the Franciscan Order already in the middle of the 13th century, and were related with the teaching of the Calabrian abbot Joachim of Fiore of the 12th century. Ideals that were not limited in the Spiritual part of the Order, but also influenced the thought of orthodox Franciscans, such as St. Bonaventure. Similarly, the joachimite eschatological chiliasm greatly influenced the thought of Peter John Olivi, whose late *Lectura super Apocalypsim*, and in particular its enriched vernacular compendium (a result of the Spiritual propaganda) was the basic source of knowledge of the heretical eschatology, acting as a legitimizing tool for the acts of resistance of the rebellious Spirituels and Béguins, alongside a radical conception of the historical time which apprehended human history as a progression, through the gradual spread of the Holy Spirit on earth that causally led to the earthly perfection of the human condition; a philosophy of history that further encouraged the heretical will, envisioning an original heretical equilibrarian utopia of the renovation of the world and of the annulment of the established relations of domination and subordination, thus highlighting the socio-political implications of the heretical discourse. Implications that become even clearer in the second conciliarist road to the heretical resistance. It concerns the exploitation by the Spirituels and the Béguins of a tradition of ecclesiological theories that start with the canonists of the 12th century and which study the limits of the papal authority and most of which have been originated by the sincere concern of ecclesiastical circles for the possible heretical deviation of the pope. The scattered ecclesiological theories of a superior source of faith within the Church and consequently of its proper form of government were founded on the corporate theory of Roman law that was used by the Canon law in order to conceive the Church as a corpus with specific jurisdictions and responsibilities, combined with a primitive principle of consensus on significant issues such as the *generalem statum ecclesiae* and the articles of faith. The discovery within the heretical depositions of similar ecclesiological positions, suggesting an alternative form of government of the Church with a leading role for the Ecumenical Council or for the College of Cardinals, significantly differentiates the nature of the heresy, making it bearer -but also a link- of a Catholic tradition that questions the papal power and which begins in the 12th century, is exploited by 14th century's intellects, such as William of Ockham and Marsilius of Padua, and reaches its peak at the time of the Great Schism of the Catholic Church with the work of Jean Gerson and Pierre d'Ailly, who in turn would significantly influence the Reformation's thought, not only in ecclesiastical governance but

also in political theory. The last point aspires to become the original contribution of our doctoral dissertation.